

DINCOLO DE CORTINA ISTORIEI: DECEMBRIE 1989, LA MICROSCOP

Constantin Corneanu, *Victorie
însângerată. Decembrie 1989.*
*Premisele, izbucnirea și desfășurarea
Revoluției Române din Decembrie
1989*, Ediția a II-a, Târgoviște,
Editura Cetatea de Scaun,
2023, 816 p.

Robert Gabriel GRIGORE*

Prima ediție a lucrării **Victorie Însângerată. Decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989** a fost publicată în anul 2014, la împlinirea unui sfert de veac de la evenimentele petrecute într-un Decembrie care a fost și va fi în continuare un moment istoric de o extraordinară importanță pentru țara noastră. În 2023 a apărut și cea de-a doua ediție revăzută a lucrării. Autorul acestui amplu studiu, Dr. Constantin Corneanu, cercetător științific III în cadrul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, printr-o analiză complexă și multidimensională a factorilor externi și interni care au condus la prăbușirea regimului Ceaușescu, reușește să aducă o contribuție prețioasă în cadrul unui demers istoriografic mai larg, care și-a propus să analizeze unul dintre cele mai marcante și controversate subiecte ale istoriei contemporane românești: **Revoluția Română din Decembrie 1989.**

În prima parte a lucrării, accentul cade asupra contextului internațional, din a doua jumătate a anilor 1980, marcat de profunde transformări generate de noua politică a Uniunii Sovietice. Odată cu accederea lui Mihail S.

* Doctorand, Școala Doctorală a Facultății de Istorie, Universitatea din București

Gorbaciov în funcția de secretar general al PCUS, la data de 11 martie 1985, în URSS s-a desfășurat, în mod gradual, un impresionant proces reformator, fără precedent în istoria statului sovietic. Noul curs al liderului de la Kremlin, cunoscut drept „perestroika” („restructurare”) și „glasnost” („transparență”) a depășit cu mult hotarele țării sale, având un impact major asupra statu quo-ului instituit după cel de-Al Doilea Război Mondial.

În plan extern, glasnost și perestroika au remodelat relațiile dintre URSS și Occident, în special relațiile dintre URSS și Statele Unite ale Americii, contribuind la sfârșitul Războiului Rece. Europa de Est a fost, la rândul ei, afectată de acest nou curs politic. În primul rând, Uniunea Sovietică a abandonat *Doctrina Brejnev*, cunoscută și sub denumirea de „doctrina suveranității limitate”, în relația sa cu țările satelit, înlocuind-o cu așa-numita „doctrină Sinatra”. Ghenadi Gherasimov, unul dintre colaboratorii lui Mihail Gorbaciov, a sintetizat noua politică a Kremlinului cu privire la relațiile cu statele din Europa de Est astfel: „*Doctrina Brejnev este de domeniul trecutului, acum sovieticii vor adopta Doctrina Sinatra... Știți melodia My Way (În felul meu)... toate aceste țări pot merge mai departe în felul lor*”¹.

Prin renunțarea la metodele coercitive, la care Uniunea Sovietică apelase în trecut în relația sa cu statele din Europa de Est, a fost posibilă apariția germenilor liberalizării și în aceste țări. Desigur, Mihail S. Gorbaciov și-a dorit ca modelul său reformator să fie preluat benevol și de statele socialiste frățеști, însă această aspirație a întâmpinat opoziția vechilor elite din majoritatea blocului comunist. Ungaria și Polonia s-au arătat mai receptive, în timp ce țări precum România, Germania de Est, Cehoslovacia, Bulgaria au încercat să se izoleze cât mai mult de influența glasnostului și perestroikăi.

Cu toate acestea, contextul internațional favorabil a creat premisele care au condus la prăbușirea regimurilor comuniste din Europa de Est în anul 1989. Faptul că URSS nu a mai intervenit militar, așa cum se întâmplase anterior în Ungaria (1956) și Cehoslovacia (1968), a permis cetățenilor din blocul comunist să își afirme dorința revenirii la o ordine democratică. Un aspect important este reprezentat de faptul că autorul se raportează și la maniera în care regimurile politice din Europa de Est au fost înlăturate. Această abordare îl introduce pe cititor în contextul general al procesului erodării comunismului în Europa, oferindu-i o viziune mai amplă și, de ce nu, chiar un termen de comparație. Desigur, fiecare stat comunist din Europa de Est a avut propriile particularități, însă este necesar să înțelegem de ce, în timp ce în alte țări comunismul s-a prăbușit pe cale pașnică, în România acest lucru nu a fost posibil.

¹ Victor Sebestyen, 1989: *Prăbușirea imperiului sovietic*, București, Editura Litera, 2020, p. 393

Pentru a identifica răspunsuri satisfăcătoare la această întrebare, este esențial să înțelegem caracterul regimului Ceaușescu. Pentru a facilita această înțelegere, Constantin Corneanu acordă un întreg capitol ascensiunii lui Nicolae Ceaușescu în cadrul Partidului Comunist Român. Printre subiectele tratate se numără: subordonarea PCR; acapararea Securității; primele semne ale autorității personale; reînnoirea activului de partid și de stat; consolidarea autorității personale etc. Autorul surprinde, prin intermediul unei analize detaliate, mijloacele prin care Nicolae Ceaușescu a urcat în ierarhia PCR, ajungând să conducă Partidul și societatea într-un stil neostalinist. Între liderul popular care a condamnat invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia în 1968 și omul care a impus un regim ultraconservator și un exorbitant cult al personalității, nu a existat decât o graniță subțire.

În paralel cu intensificarea nivelului de coerciție al regimului materializat, în primul rând, prin lichidarea opoziției politice, autorul surprinde germenii viitoarei crize economice majore încă din 1971. Deși acest an a figurat ca unul pozitiv din punct de vedere economic, în agenda statisticienilor de la București, încă de acum au fost înregistrate semne discrete ale unor probleme în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente a orașelor.

Constantin Corneanu acordă o atenție specială unui cumul de factori responsabili pentru criza economică prin care a trecut România socialistă. După cum s-a menționat anterior, deși efectele crizei s-au făcut resimțite cu precădere în anii 1980, primele semnale apăruseră deja în anii 1970. Dintre cauzele care au contribuit semnificativ la procesul deteriorării economice a statului român, autorul enumeră: *cele două șocuri petroliere; inundațiile din țară din anii 1970; cutremurul din 4 martie 1977; consecințele nefaste ale diversificării exagerate și ale dezvoltării nesocotite a industriei petrochimice și de materii feroase etc.*

O altă cauză majoră a avut în prim-plan criza datoriei externe, care se acumula de la an la an. În anul 1981, în cadrul negocierilor dintre România și creditorii occidentali, reprezentanții țării au avut parte de un tratament umilitor. Prin urmare, Nicolae Ceaușescu a luat hotărârea de a achita cât mai rapid întreaga datorie externă. Această decizie nefastă s-a răsfrânt asupra populației, care a fost supusă unui regim sever de măsuri austere. În acest context, avem în vedere celebrele decrete ale Consiliului de Stat – nr. 306 din 9 octombrie 1981 și nr. 240 din 29 iunie 1982 – prin care au fost instituite vânzarea produselor alimentare pe bază de cartelă și limitarea temperaturii de încălzire în instituții, fabrici și locuințe. Sub aceste auspicii, cozile din jurul magazinelor alimentare au devenit un element de notorietate, în timp ce economisirea energiei electrice a aruncat marile orașe în beznă. La toate

acestea se adaugă și faptul că România importa petrol din URSS, materie primă indispensabilă procesului de industrializare, oferind la schimb produse alimentare. Constantin Corneanu surprinde această problemă a deficitului de alimente, care este atribuită în mare măsură, accentului pus de Nicolae Ceaușescu pe investiții industriale, în dauna agriculturii.

Desigur, pe acest fond de restricții și privațiuni au existat și o serie de personalități care s-au pronunțat contra regimului, dintre acestea Constantin Corneanu menționează următoarele nume: Dorin Tudoran, Doina Cornea, Mihai Botez, Vasile Paraschiv, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Dan Petrescu, Radu Filipescu, Liviu Corneliu Babeș etc. Deși opoziția politică din România socialistă n-a fost una de natură să pună în pericol puterea comunistă și n-a beneficiat de o largă adeziune din partea populației, adesea paralizată de teamă, acest subiect merită o atenție istoriografică specială, aspect pe care autorul l-a avut în vedere în prezenta lucrare. În cadrul aceluiași registru, autorul subliniază unele aspecte extrem de interesante, dar mai puțin cunoscute, precum activitatea conspiraționistă anti-Ceaușescu din rândurile Armatei, materializată prin înființarea unui Front Militar Român; activitatea de opoziție a profesorului Alexandru Melian; implicarea tipograful Valentin Hurduc în tipărirea cotidianului „Luneta” și a unor manifeste anticeaușescu răspândite în perioada aprilie 1987 – decembrie 1989. De asemenea, acte de opoziție au existat chiar și în interiorul PCR. Dintre acestea sunt amintite următoarele: *contestarea lui Ceaușescu de către Constantin Pârvueșcu la cel de-al XII-lea Congres al PCR din 19 - 23 noiembrie 1979*; *„Scrisoarea celor șase” din 11 martie 1989*; *raportul redactat de către Dumitru Mazilu la data de 10 iulie 1989 etc.*

În plan internațional, se poate remarca faptul că în a doua jumătate a anilor 1980, poziția privilegiată a României în raport cu Occidentul, obținută în anii '60, s-a deteriorat semnificativ în contextul apariției perestroikăi și a noii politici externe sovietice promovată de Mihail S. Gorbaciov. În condițiile îmbunătățirii relațiilor dintre URSS și SUA, politica de opoziție a lui Nicolae Ceaușescu în raport cu Uniunea Sovietică a devenit irelevantă pentru puterile vestice, care, anterior, manifestaseră interes față de posibilitatea exploatării unei breșe în blocul comunist. Concomitent, politica internă a României, în special nerespectarea drepturilor omului, în pofida angajamentului asumat în urma semnării Actului Final de la Helsinki din 1975, a atras condamnarea unanimă a Occidentului. Odată fixate coordonatele politice, economice și sociale în care se plasa România la sfârșitul anilor '80, putem înțelege contextul în care s-au desfășurat evenimentele din Decembrie 1989.

Constantin Corneanu subliniază faptul că izbucnirea Revoluției Române la data de 16 decembrie 1989, la Timișoara, a fost precedată de un episod rămas necunoscut în epocă, anume încercarea unui Front Popular Român de a organiza o mare demonstrație anticomunistă și anticeaușistă la Iași, pe 14 decembrie 1989. Acest demers s-a dovedit un eșec din cauza mobilizării forțelor de ordine ale regimului, care au împiedicat orice tentativă de revoltă. Scânteia care a dat viață evenimentelor revoluționare de la Timișoara a fost reprezentată de evacuarea pastorului reformat *László Tőkés*. După cum a remarcat autorul prezentei lucrări, într-un context general supraîncărcat de nemulțumiri, „Cazul Tőkés” s-a transformat în pretextul exploziei resentimentelor acumulate de-a lungul timpului de către cetățenii Timișoarei.

Constantin Corneanu relatează cu lux de amănunte evenimentele care l-au avut în centru pe pastorul reformat și, mai apoi, pe cetățenii orașului Timișoara, a căror revoltă nu a putut fi stăvilită, în ciuda intervențiilor brutale ale forțelor regimului. La data de 20 octombrie 1989, prin sentința civilă nr. 7.190, Judecătoria Timișoara a admis cererea Eparhiei Reformate din Oradea, care avea în vedere evacuarea lui *László Tőkés* din locuința de serviciu. Încă din data de 20 noiembrie 1989, locuința lui *Tőkés* a fost plasată sub supravegherea autorităților statului, pastorul și soția sa fiind supuși unui tratament umilitor. În cadrul slujbei din 10 decembrie 1989, *László Tőkés* i-a informat pe enoriași că urma să fie evacuat cinci zile mai târziu.

În acest context, la data programată, susținătorii pastorului reformat au început să se adune în fața locuinței acestuia. Până la căderea serii se strânseseră în jur de 200 de oameni. De asemenea, cazul a fost rapid mediatizat la nivel internațional prin intermediul mass-mediei din Ungaria. Prin urmare, pentru a evita escaladarea unei situații tensionate, colonelul Ion Deheleanu, șeful Miliției Județene Timiș, i-a propus lui Radu Bălan, prim-secretar al Comitetului Județean de Partid Timiș, să oprească acțiunea de evacuare. Autoritățile au decis să poarte discuții cu *László Tőkés* prin persoana lui Ion Rotărescu, secretar cu probleme organizatorice al Comitetului Municipal de Partid, și a lui Petre Moț, primarul Timișoarei, în timp ce, în paralel, erau planuite acțiuni de forță.

În dimineața zilei de 16 decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu i-a solicitat lui Radu Bălan să ia măsuri pentru restabilirea ordinii la Timișoara și pentru evacuarea lui *László Tőkés*. Cu toate acestea, Radu Bălan a amânat acțiunea, sperând să evite escaladarea conflictului. În acest context, Constantin Corneanu subliniază disensiunile apărute între autorități. Un exemplu relevant în acest sens îl constituie discuția tensionată dintre Radu Bălan, prim-secretar

în funcție, și Ilie Matei, fost prim-secretar al județului Timiș și proaspăt numit la acea dată secretar CC al PCR, din 16 decembrie 1989, referitoare la modalitatea prin care urma să fie pusă în executare hotărârea judecătorească de evacuare a lui *László Tőkés*.

În după-amiaza zilei de 16 decembrie 1989, în zona străzii Timotei Cipariu nr. 1 s-au adunat câteva sute de manifestanți. Autorul lucrării evidențiază tranziția lozincilor de ordin economic și social, cum ar fi „Vrem mâncare!” și „Vrem căldură!”, către cele de ordin politic, îndreptate direct contra lui Nicolae Ceaușescu și a regimului său. Pe măsură ce situația se agrava, din discuțiile cu Radu Bălan reiese faptul că Nicolae Ceaușescu devenea tot mai furios și neliniștit. În seara zilei de 16 decembrie 1989, revolta cetățenilor Timișoarei s-a extins și în Piața Maria, unde circulația a fost blocată, după ce Ion Monoran a oprit un tramvai, trăgând pantograful. O parte din manifestanți s-au deplasat către Complexul Studentesc și, mai apoi, către sediul Comitetului Județean de Partid Timiș. În lipsa unui dialog, demonstrații și-au vărsat furia asupra clădirii sediului Comitetului Județean de Partid.

Constantin Corneanu descrie în detaliu confruntările sângeroase purtate între manifestanți și forțele de ordine ale regimului din fața sediului CJ și, ulterior, pe treptele intrării Bisericii Reformate. Până în dimineața zilei de 17 decembrie 1989 au fost arestate de către forțele Ministerului de Interne un număr de circa 180 de persoane, care au fost bătute cu bestialitate.

Conform autorului, unele dintre cele mai controversate momente ale izbucnirii Revoluției Române din Decembrie 1989 îl reprezintă *„acțiunile de spargere a vitrinelor unor magazine din Timișoara de către niște tineri, mai mult sau mai puțin atletici, bine instruiți în acest sens și foarte violenți”*. În acest context, se pot formula următoarele ipoteze: **fie aceste persoane au exploatat situația anarhică pentru a jefui bunurile respective, fie au organizat acte violente la îndemnul autorităților, cu scopul de a justifica intervenția brutală a forțelor de ordine asupra manifestanților pașnici.**

În pofida măsurilor extrem de violente aplicate de către autorități, situația din Timișoara nu a putut fi calmată pentru mult timp. În jurul prânzului, protestele împotriva regimului și a lui Nicolae Ceaușescu au reizbucnit. În scurt timp, forțelor de ordine din cadrul Ministerului de Interne li s-au alăturat și unități ale MApN. Începând cu ora 14.25, tancurile au început să se deplaseze spre centrul orașului. În acest context, situația a degenerat rapid, militarii deschizând focul asupra populației. Conform autorului, în jurul orei 17.30, pe 17 decembrie 1989, *„a fost înregistrată prima victimă ucisă cu foc de armă a Revoluției Române din Decembrie 1989, respectiv Lepa Bărbat, care se afla împreună cu soțul său, Vasile Bărbat, tehnician veterinar în vârstă*

de 52 de ani, și cu fiica sa, Ioana, elevă de 12 ani, în Piața Libertății, lângă clădirea Comitetului Garnizoanei Timișoara”.

Între timp, Nicolae Ceaușescu devenea tot mai furios. În opinia sa, exprimată în cadrul ședinței CPEX al CC al PCR din 17 decembrie 1989, forțele de represiune din Timișoara nu interveniseră destul de ferm împotriva „vandalilor”. Frustrările secretarului general al PCR s-au răsfrânt asupra oficialilor de la București. Constantin Corneanu surprinde această atmosferă extrem de tensionată, marcată de capriciile liderului comunist. La un moment dat, conform stenografei Maria Ionescu, citată de autor, Nicolae Ceaușescu a avut o izbucnire în cadrul căreia i-a amenințat pe membrii CPEX cu propria demisie. În după-amiaza și seara zilei de 17 decembrie 1989, precum și în zilele următoare, au fost înregistrate numeroase confruntări între demonstranți și forțele regimului în mai multe zone ale orașului Timișoara, printre care: Piața Operei, Piața Libertății, Calea Lipovei, Catedrala Ortodoxă, Calea Girocului, Calea Buziașului, Piața Timișoara 700, Piața Traian etc. În privința bilanțului victimelor din Timișoara, autorul citează datele furnizate de istoricul Alexandru Grigoriu conform cărora în perioada 17-25 decembrie 1989 s-au înregistrat 94 de persoane decedate, dintre care 72 până la data de 22 decembrie 1989.

În ciuda evenimentelor extrem de grave, Nicolae Ceaușescu a optat să dea curs vizitei programate în Iran. Constantin Corneanu subliniază faptul că secretarul CC al PCR, Ion Coman, trimis chiar de către liderul comunist în Timișoara, l-a informat pe Emil Bobu că situația din oraș era „sub control”. Drept urmare, Emil Bobu i-a transmis, la rândul său, lui Nicolae Ceaușescu că putea pleca în Iran „fără nicio grijă”. În după-amiaza zilei de 18 decembrie 1989, Elena Ceaușescu, lăsată la cârma țării alături de câțiva colaboratori pe durata vizitei efectuate de soțul său, a ordonat transportarea cadavrelor din Timișoara la București pentru a fi incinerate. În pofida acestei încercări disperate de a mușamaliza evenimentele, posturile de radio occidentale au furnizat în continuare informații prețioase românilor de pe tot cuprinsul țării.

În analiza desfășurării evenimentelor de la Timișoara, Constantin Corneanu surprinde cu acuratețe punctele de cotitură ale confruntărilor dintre manifestanți și forțele de ordine, evidențiind momentele de pactizare ale militarilor și ulterior adeziunea lor la cauza populației revoltate. Un moment esențial l-au reprezentat manifestațiile de protest ale muncitorilor timișoreni de la Întreprinderile 6 Martie, Azur, Elba și Solventul. După o primă tentativă eșuată de represiune brutală, confruntat cu situația de la fața locului, șeful Marelui Stat Major a ordonat plutonului de militari, care se afla în poarta fabricii Elba, retragerea în cazarmă. Ulterior, acesta a declarat: „La fața

locului m-am convins că de acum era vorba de cu totul altceva și nu numai de o diversiune, care s-a făcut inițial, ci de o revoluție, adică oamenii se organizau". De asemenea, greva generală a muncitorilor a evidențiat nu doar falimentul ideologic al regimului, ci și sfârșitul oricărei legitimități, în condițiile în care, paradoxal, până și clasa muncitoare s-a întors împotriva Partidului care, în teorie, trebuia să-i reprezinte interesele.

Un alt moment crucial a fost acela în care, în fața mulțimii care se revărsa spre Piața Operei, detașamentul de militari comandat de maiorul Vasile Paul, așezat în lanț de trăgători, a ezitat să tragă în mulțime, în ciuda ordinelor primite. Un episod ilustrativ pentru această situație este relatat de autor: Claudiu Iordache s-a desfăcut la piept, strigând în fața militarilor următoarele cuvinte: „Trageți! Trageți în mine!”. Conform istoricului Miodrag Milin, citat de Constantin Corneanu, „A fost poate, momentul psihologic de maximă tensiune al Revoluției”. După mărturiile celor care au participat la aceste evenimente, mulțimea de protestatari a ocupat clădirea Operei în jurul 13.00.

Un alt aspect interesant surprins de autor este neînțelegerea dintre generalul-colonel Vasile Milea și Ion Coman. În jurul orei 15.00, generalul-colonel Vasile Milea a fost sunat de la Timișoara pe telefonul guvernamental, de către Ion Coman, care i-a cerut să-i explice Elenei Ceaușescu următoarele: „*Mulțimile de demonstranți de la Timișoara sunt muncitori și funcționari din fabrici și instituții, împotriva cărora unitățile militare nu au cum să acționeze cu TAB-uri și tancuri*”. Însă, Ministrul Apărării Naționale a refuzat să-i transmită mesajul soției secretarului general al PCR.

Între timp, în Balconul Operei din Timișoara, reprezentanții cetățenilor revoltați, în frunte cu universitarul Lorin Fortuna, au anunțat crearea unui Comitet de inițiativă al revoluționarilor și, mai apoi, a unui Front Democratic Român ca organizație politică menită să realizeze un dialog cu guvernul în scopul democratizării țării. Constantin Corneanu relatează în detaliu acest moment de extraordinară importanță, care a permis orașului Timișoara să se elibereze de sub autoritatea regimului comunist. În noaptea de 20 spre 21 decembrie 1989, a fost redactată proclamația Frontului Democratic Român, act considerat primul document programatic al Revoluției Române din Decembrie 1989.

Evenimentele petrecute la Timișoara au demonstrat, înainte de toate, că regimul nu era infailibil, că o minoritate nu mai putea controla o întreagă populație în numele unor principii abstracte și că poporul își putea decide singur viitorul, chiar dacă acest lucru însemna să lupte din toate puterile. Cu toate acestea, Nicolae Ceaușescu a continuat să creadă că țara sa putea

evita marele val al schimbării ce mătura blocul socialist. Prin urmare, în seara de 20 decembrie 1989, în timp ce la Timișoara liderii Frontului Democratic Român duceau tratative fără rezultate concrete cu autoritățile, secretarul general al PCR s-a adresat țării printr-un mesaj televizat. Nicolae Ceaușescu a condamnat ferm „grupurile huliganice de la Timișoara”. Din acel moment, orice posibilitate de negociere a devenit imposibilă.

Însă, exemplul timișorenilor s-a dovedit a fi unul contagios, răspândindu-se rapid și în celelalte orașe transilvănene. Ca și în cazul Timișoarei, evenimentele s-au desfășurat într-un mod similar. Oamenii s-au revoltat împotriva regimului, au purtat lupte de stradă sângeroase și, în cele din urmă, s-au afirmat lideri politici, care au ghidat implementarea doleanțelor revoluționare. Potrivit lui Constantin Corneanu: *„În evenimentele petrecute la Arad, Lugoj și Cugir în cursul zilei de 21 decembrie 1989, urmate de cele de la Alba-Iulia, din după-amiaza și noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989 un rol extrem de important l-au jucat masele, mulțimea adunată în stradă, precum și puterea de convingere a celor care și-au asumat ad-hoc rolul de lideri, însă totul fiind generat de o imensă dorință de schimbare a vieții lor de zi cu zi”*.

La data de 21 decembrie 1989, începând cu ora 12.00, conform dorinței lui Nicolae Ceaușescu, la București a fost organizat un miting al reprezentanților „oamenilor muncii din Capitală”, menit să condamne acțiunile „huliganilor” de la Timișoara. Însă, mitingul a fost întrerupt la scurt timp din cauza panicii care a pus stăpânire pe mulțimea prezentă în fața clădirii Comitetului Central. Constantin Corneanu expune numeroasele scenarii formulate de-a lungul timpului cu privire la cauzele care au provocat rumoarea mulțimii și întreruperea mitingului: *explozia unor petarde; agresarea mulțimii cu ajutorul unor instrumente speciale, precum „țepușe”; un sunet de joasă frecvență emis de dispozitive speciale; apelul la nesupunere al unor revoluționari veniți de la Timișoara; grupuri de cetățeni care incitau la violență etc.*

Autorul lucrării subliniază faptul că o serie de mărturii trimit spre ideea că un rol important, poate chiar determinant, l-au avut timișorenii. De exemplu, colonelul Ionel Bejan, căpitan de Miliție Judiciară în acel moment, a relatat ulterior despre prezența unor timișoreni în Piața Palatului: *„În primul rând, mi s-a relatat că de la Timișoara urma să sosească la București, cu trenul nr..., un grup de circa...persoane (se cunoștea cu exactitate numărul de persoane ce urmau să sosească în București), care de la Gara de Nord aveau să se deplaseze pe jos în Piața Palatului unde era în desfășurare mitingul. Ei urmau să acționeze de așa manieră – nu mi s-a spus cum, dar am avut impresia că se cunoștea și cum vor acționa în mulțime – încât să se producă dezordinea care să ducă la spargerea mitingului”*.

Între orele 13.00-14.00, după miting, o mare parte dintre cei care au participat s-au regrupat în diverse locații din proximitatea Pieței Palatului, precum: Piața Romană, Piața Universității, Hotelul Intercontinental, Hotelul București, Parcul Cișmigiu, Casa Centrală a Armatei, Piața Unirii. Protestatarii au scandat lozinci împotriva lui Nicolae Ceaușescu, precum: „Jos Ceaușescu!”, „Jos cizmarul!”, „Nu vă fie frică, Ceaușescu pică!” etc.

La scurt timp, forțele de ordine ale regimului s-au mobilizat. Unități și subunități ale Ministerului de Interne și ale Departamentului Securității Statului (DSS) au început operațiunea de a bloca accesul spre Piața Palatului cu scopul de a împiedica pătrunderea către sediul CC al PCR. Astfel, au avut loc primele ciocniri dintre protestatari și autoritățile din București. La fel ca și în cazul Timișoarei, represiunea a fost una brutală. La ora 14.00, pe străzile Capitalei au apărut primele blindate ale MAPN. Pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra evenimentelor care s-au derulat pe străzile Bucureștiului în după-amiaza zilei de 21 decembrie 1989, Constantin Corneanu a utilizat, printre altele, relatarea poetului Florin Iaru „*A început mitingul care se transmitea la radio. Tehnoredactorul Chiru stătea și el acolo și înjura din cinci în cinci minute. Tot socotind, am auzit un vuiet la radio (Strada Nuferilor, actuală Berthlot este la doi pași de Piața Palatului) și dintr-o dată am auzit un răcnet al lui Chiru: «A început și la noi!» [...] Când am auzit la radio ce se întâmplă, imediat am țâșnit în strada Nuferilor și am ieșit în față, la Hotelul București [...] Am ieșit în sfârșit în Calea Victoriei. M-am uitat în dreapta. Erau trupele USLA. În viața mea nu mai auzisem de trupele USLA*”. Violența forțelor de ordine nu a ținut cont de vârstă, sex, sau categorie socială. Potrivit autorului lucrării: „*Manifestanții arestați (bărbați, femei, copii) au fost crunt bătuți și dirijați spre «punctele de colectare» din fața Hotelului Negoiu și lângă clădirea Ministerului Comerțului Exterior de unde au fost urcați în dube și duși spre triere, înregistrare și identificare la Miliția Capitalei*”.

De asemenea, în urma haosului creat, au avut loc și o serie de acțiuni regretabile, nepremeditate. Un asemenea episod a fost relatat de Constantin Corneanu astfel: „*La ora 16.30 (21 decembrie 1989), un autocamion militar DAC, aparținând MAPN, plin cu lăzi cu muniție, care se deplasa de la Piața Universității spre Hotelul Intercontinental, va fi blocat de mulțimea de demonstranți. Lovit la cap de o cărămidă aruncată de un cetățean, soldatul Nicolae Cismaru (șoferul) își pierde cunoștința și controlul asupra autocamionului, care continuă deplasarea lovind o parte din demonstranții și militarii aflați în dispozitiv. Rezultatul: 7 morți și 5 răniți. Într-o astfel de situație confuză, mulțimea ajungea față în față cu militarii, o parte dintre aceștia intră în panică și trag fără comandă. Se înregistrează 8 morți și 5 răniți prin împușcare*”.

La ora 17.00, în jurul Hotelului Intercontinental s-a ridicat baricada, care a devenit, în memoria colectivă a poporului român, un simbol al rezistenței anticomuniste. Cu privire la acest eveniment, autorul lucrării a redat declarațiile unora dintre principalii lideri ai mulțimii din Piața Universității. Conform mărturiei lui Dan Iosif: „*Am început să construim baricada prima dată din jardinierele de flori, scaunele luate de la Pescaru, după aceea am luat de la Dunărea de pe terasă scaune și mese din acelea de tablă și coșurile de gunoi de pe stâlpi. Dacă vă imaginați că noi credeam că vom opri tancurile cu aceste obiecte mărunte... Acolo au fost bătăi crunte între revoluționari și scutieri*”.

Un alt aspect semnificativ surprins în volumul **Victorie Însângerată**, îl reprezintă tensiunea, panica și haosul create în nucleul conducerii comuniste. Vechi activiști ai PCR, precum: Ilie Verdeț, președintele Comisiei Centrale de Revizie a CC al PCR, generalul (r) Mihail Burcă și Vasile Vâlcu i-au solicitat lui Nicolae Ceaușescu inițierea unui dialog cu manifestații. Însă, liderul comunist tot mai iritat, a respins orice soluție de compromis, dând dispoziții pentru intensificarea procesului de represiune.

Atrocitățile comise în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989 au ajuns și la urechile muncitorilor din cartierele Pantelimon, Militari, Grivița, Berceni, Pipera etc. Prin urmare, aceștia au decis să se alăture manifestațiilor din centrul capitalei în dimineața zilei de 22 decembrie 1989. La fel ca în cazul Timișoarei, adeziunea muncitorilor la cauza revoluționarilor a avut un impact major. Acest moment a reprezentat un punct de cotitură, întrucât forțele de ordine nu au mai intervenit cu brutalitate, inițiind chiar discuții cu manifestații.

În acest context, fratele liderului comunist, generalul-locotenent Ilie Ceaușescu i-a sugerat acestuia demiterea guvernului condus de Constantin Dăscălescu și inițierea unui dialog cu muncitorii. Însă, Nicolae Ceaușescu a refuzat și a convocat o ședință fulger a CPEx, în jurul orelor 08.15-08.30 (după unii martori la ora 08.00, iar după alții la ora 09.00), la care au participat Constantin Dăscălescu, Emil Bobu, Tudor Postelnicu, Silviu Curticeanu, Manea Mănescu, șeful DSS, general-colonelul Iulian Vlad, și ministrul Apărării Naționale, generalul-colonel Vasile Milea. Conform declarațiilor lui Constantin Olteanu, fost ministru al Apărării Naționale, citat de către Constantin Corneanu, în cadrul acestei ședințe, secretarul general al PCR l-a înjosit și umilit pe general-colonelul Vasile Milea, atribuindu-i vina pentru revolta muncitorilor: „*Ce ai făcut, Milea? Aseară, te-am trimis la baricadă să faci ordine și tu ai omorât oameni. Ce ai făcut, Milea?! Ai tras în muncitori. Cine te-a pus, Milea, să tragi în muncitori?!*”. Ca urmare a presiunii exercitate asupra sa, ministrul Apărării Naționale, Vasile Milea s-a sinucis în jurul orelor 09.25-09.35.

Pe măsură ce situația din fața sediului CC al PCR se agrava, manifestații înconjurând clădirea, haosul se instala în inima conducerii comuniste. După sinuciderea lui Vasile Milea, a avut loc o nouă ședință precipitată a CPEx. Atmosfera acesteia a fost redată prin mărturiile stenografei Lidia Trandafir, citată de Constantin Corneanu: „*Apreciez că ședința a avut un caracter «teatral». Spre deosebire de alte ședințe ale CPEx, cea din 22 s-a caracterizat printr-o mai vizibilă rumoare, care mie mi s-a părut dezaprobativă în raport cu cele spuse de Nicolae Ceaușescu. Murmurul dezaprobativ nu mi s-a părut că ar fi produs vreo impresie asupra lui Nicolae Ceaușescu*”. În jurul orei 12.06, pe 22 decembrie 1989, Nicolae și Elena Ceaușescu au fost constrânși să părăsească, utilizând un elicopter, sediul Comitetului Central în care pătrunseseră manifestații. La scurt timp, după fuga soților Ceaușescu, la Televiziunea Română au apărut personalități cunoscute publicului, precum: actorul Ion Caramitru și poetul Mircea Dinescu, care au anunțat sfârșitul regimului comunist.

Noul nucleu al puterii s-a constituit în studiourile Televiziunii, în jurul unui grup alcătuit din Ion Iliescu, Silviu Brucan, Dumitru Mazilu, Petre Roman și generalul (r) Nicolae Militaru. La ora 14.40, Ion Iliescu a anunțat, în cadrul unei transmisiuni televizate: „*Vom constitui în cadrul acestei zile un Comitet al Salvării Naționale, care să înceapă să pună ordine*”. În comunicatul, ce a urmat, s-au transmis următoarele: „*În acest moment de răscruce am hotărât să ne constituim în Frontul Salvării Naționale. Scopul Frontului Salvării Naționale este instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român. Din acest moment se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceaușescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat și instituțiile sale își încetează activitatea, întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale*”. Totodată, noua conducere a ținut să precizeze că România urma să își asume în continuare toate angajamentele internaționale, în primul rând pe cele legate de Pactul de la Varșovia.

Cu toate acestea, deși cuplul prezidențial fugise și părea că un nou curs politic se instala în țară, vărsarea de sânge încă nu luase sfârșit. Clădirea CC al PCR, sediul Televiziunii, precum și alte locații din București au făcut obiectul unor „atacuri teroriste”. Constantin Corneanu a calificat acest aspect controversat al evenimentelor din Decembrie 1989 astfel: „*Începând cu ora 18.30 se va petrece unul dintre cele mai misterioase fenomene ale Revoluției Române din Decembrie 1989 și, în același timp, tragice, respectiv atacul unor forțe rămase necunoscute, denumite ca fiind «teroriste», asupra unităților MAPN, TVR, Radioului și populației civile. În condițiile în care mulțimea din Piața Palatului scanda «Fără comuniști!, Fără comuniști!», preconizându-se astfel o epocă nouă, precum și al apariției lui Ion Iliescu, considerat ca fiind un*

apropiat al lui Mihail S. Gorbaciov”. După cum a subliniat autorul în cadrul lucrării sale, în cele peste trei decenii care s-au scurs din Decembrie 1989 până în prezent, istorici, juriști și jurnaliști au încercat, însă fără rezultate concrete, să elucideze fenomenul „terorist”. Prin urmare, întrebarea: „Cine a tras la Revoluție?” rămâne una de actualitate și va continua să reprezinte un subiect complex, asupra căruia numeroase cercetări vor încerca să facă lumină. Cu toate acestea, Constantin Corneanu expune în **Victorie însângerată** principalele ipoteze care s-au emis de-a lungul anilor.

Una dintre acestea susține ideea că totul a fost organizat pentru a legitima echipa lui Ion Iliescu. O altă ipoteză pune accent pe apartenența forțelor „teroriste” la unitățile speciale ale DSS-ului, alcătuite din fanatici ai regimului sau mercenari străini veniți din Orientul Mijlociu, în condițiile în care Nicolae Ceaușescu avea relații bune cu lideri din aceste state. O declarație interesantă, citată în lucrarea de față, îi aparține viceamiralului (r) Ștefan Dinu, fost șef al Direcției de Informații a Armatei (DIA), în perioada 1978-1989 și a fost oferită în cadrul unui interviu realizat pentru arhiva de istorie orală a Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, în septembrie 2011. Conform lui Ștefan Dinu, organigrama și logistica DIA prevedeau existența unei structuri de rezistență a regimului, cunoscută drept „Rețeaua internă 276”. Alte teorii s-au format și în jurul unui document intitulat „Plan de seminar”, care avea drept scop pregătirea și purtarea unei lupte de rezistență „pe teritoriul vremelnic ocupat de inamic”. Documentul în cauză, elaborat de Statul Major al Gărzilor Patriotice, era unul secret la vremea respectivă, fiind descoperit ulterior în arhiva unui Comitet de Partid din București. În cadrul acestuia se stipula faptul că organizarea și încadrarea formațiunilor de rezistență aveau ca principii de bază: *conducerea de partid a acestor formațiuni, conspirativitatea, voluntariatul, principiul teritorial*. Desigur, în acest context, „Planul de seminar” poate fi privit cu o anumită doză de scepticism, întrucât el a fost elaborat în vederea unui posibil atac militar extern. Pe de altă parte, se poate argumenta că Nicolae Ceaușescu reclamase amestecul străin prin intermediul „agenturilor străine”.

Un alt aspect important, surprins de autor în analiza evenimentelor din Decembrie 1989 și care a generat de-a lungul timpului numeroase controverse, este legat de posibilitatea ca Ion Iliescu și echipa sa să fi solicitat ajutor militar sovietic. În cursul zilei din 23 decembrie 1989, ora 10.30, crainicul George Marinescu a anunțat la postul de televiziune: „*Suntem informații că s-a luat legătura cu Ambasada sovietică, care ne-a promis ajutor militar imediat, întrucât agenții străine și-au permis să trimită elicoptere cu oameni înarmați, cu scopul de a distruge ceea ce poporul român a cucerit*”. Totuși, în

aceeași zi, colonelul Kulikov, șeful de cabinet al generalului Mihail A. Moiseev, șeful Marelui Stat Major sovietic, a negat orice intervenție armată sovietică. De asemenea, autorul a analizat disensiunile din interiorul structurilor de forță ale României socialiste (Armată, Securitate, Miliție), acumulate pe durata regimului lui Nicolae Ceaușescu. Potrivit lui Constantin Corneanu: *„Manipularea și divizarea structurilor de forță avea să genereze numeroase fricțiuni, animozități, și resentimente între acestea. Revoluția Română din Decembrie 1989 a oferit posibilitatea unor răfueli interne, între aceste structuri de forță, precum și implicarea lor în evoluțiile politice ale diferitor grupuri care se constituie în încercarea de a prelua puterea în statul român”*.

Totodată, un alt aspect controversat este modul în care Consiliul Frontului Salvării Naționale a gestionat raporturile dintre structurile de forță – MAPN, DSS și Ministerul de Interne – în condițiile declanșării atacurilor diversioniste-teroriste. Constantin Corneanu a subliniat următorul aspect: *„În mod inexplicabil, în pofida prezenței conducerii DSS în sediul Ministerului Apărării, sub un strict control al Armatei, au început să se desfășoare acțiuni de forță, în teritoriul național împotriva sediilor securității și unităților din compunerea CTS”*.

În privința bilanțului victimelor, Constantin Corneanu subliniază că o cercetare recentă raportată la statistica decedaților din orașele martir ale Revoluției Române din Decembrie 1989 avansează faptul că numărul total de oameni care au murit în perioada 17-31 decembrie 1989 însumează 1.167 de victime, distribuite astfel: 272 în perioada 17-22 decembrie 1989; 715 în perioada 22-25 decembrie 1989; 113 după 25 decembrie 1989; 67 fără o dată exactă a decesului. Potrivit autorului lucrării **Victorie Însângerată**: *„Începând cu seara zilei de 22 decembrie 1989, ora 18.30, accidentele, lipsa profesionalismului celor implicați la toate nivelurile în luarea deciziilor și a celor care acționau direct pentru victoria Revoluției, greșelile de ordin personal, lipsa comunicării, panica, confuzia, stresul, oboseala, dezinformarea, lipsa coordonării și a planificării, deficiențele de tot felul în cadrul instituțiilor armate, posibila intenție răuvoitoare, contextul (noaptea, vizibilitatea redusă), teroriștii, vendetele personale, posibila ură interetnică (zona Târgu Mureș) etc. se vor constitui în cauzele care au stat la baza sporirii numărului celor care au murit în timpul Revoluției Române din Decembrie 1989”*.

În încheiere, putem afirma cu certitudine că lucrarea lui Constantin Corneanu, **Victorie Însângerată. Decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989**, se situează, până în prezent, printre cele mai valoroase contribuții istoriografice autohtone, oferind o analiză complexă și multidimensională a evenimentelor din zilele

Revoluției. Studiul avut în vedere impresionează atât prin amploarea sa, cât și prin volumul extraordinar de surse utilizate, de la documente de arhivă și interviuri până la lucrări de specialitate. De asemenea, stilul plăcut și captivant al autorului reușește să transpună cititorul în mijlocul acțiunilor dramatice din Decembrie 1989, oferindu-i o perspectivă însuflețită și dinamică asupra desfășurării acestora.